

**MÖHEMMET MEHDİYEV'İN FRONTOVİKLAR ADLI ROMANI ÜZERİNE
OLUŞUMSAL YAPISALCI BİR İNCELEME**
A GENETIC STRUCTURALIST ANALYSIS ON MÖHEMMET MEHDİYEV'S
NOVEL NAMED FRONTOVİKLAR

FATİH EKİCİ

Araştırma Görevlisi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü

*Research Asistant, Ataturk University, Faculty of Literature, Department of Contemporary
Turkish Dialects and Literatures*

fatih.ekici@atauni.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-4500-9853>

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-4, Haziran- June 2022 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 22.05.2022

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 22.06.2022

Sayfa-*Page*: 86-108

MÖHEMMET MEHDIYEV'İN FRONTOVİKLAR ADLI ROMANI ÜZERİNE OLUŞUMSAL YAPISALCI BİR İNCELEME

Arş. Gör. Fatih EKİCİ¹

Özet

Edebî çalışmalarına bir edebiyat tarihçisi ve eleştirmeni olarak başlayan Möhemmet Mehdiyev, XX. yüzyıl Tatar nesrinin önemli isimlerinden biridir. Mehdiyev'in eserlerinin Tatar okuyucuları arasında oldukça geniş bir yer bulmasında sosyalist realizminin dayattığı konuların dışına çıkması oldukça etkilidir. Bu eserlerinden biri de *Frontoviklar* adlı ilk romanıdır. Sovyetler Birliği döneminde yazılmış olan roman, II. Dünya Savaşı sonrasında öğretmenlik ile görevlendirilen Tatar gazilerin öyküleri üzerinden savaş sonrası Tatar köylerindeki yaşantıyı, eğitim sistemini, toplumsal ve siyasi çarpıklıkları başarılı bir şekilde ele alır. Aynı zamanda geriye dönüşler ile İkinci Dünya Savaşı'na dair portreler sunar. Anlatılan bu öyküler, eserin kendi bütünlüğünün yanında, günümüz okuyucusuna ve araştırmacılara dönemin sosyal ve siyasi atmosferini anlamaları için sosyolojik, tarihî ve siyasi açılardan kayda değer bir malzeme sağlar. Bu bakımdan makalede, söz konusu roman Lucien Goldmann'ın geliştirdiği “Oluşumsal Yapısalcı” inceleme yöntemi ile incelenerek edebiyat sosyolojisi açısından ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tatar Romanı, Möhemmet Mehdiyev, Edebiyat Sosyolojisi, Lucien Goldmann, Oluşumsal Yapısalcılık

A GENETIC STRUCTURALIST ANALYSIS ON MÖHEMMET MEHDIYEV'S NOVEL NAMED FRONTOVİKLAR

Abstract

Möhemmet Mehdiyev, who began his literary work as a literary historian and critic, is one of the important names of the 20th century Tatar prose. It is quite effective that Mehdiyev's works are out of the context of socialist realism in finding a very large place among Tatar readers. One of these works is his first novel called *Frontoviklar*. The novel, which was written during the Soviet Union period successfully addresses life in the Tatar villages, education system, social and political distortions through stories of Tatar veterans who were assigned to teaching after the World War II. It also presents portraits of the second World War with the flashbacks. These stories provide significant sociological, historical and political material for today's readers and researchers to understand the social and political atmosphere of the period. In this respect, the novel was examined through the “Genetic Structuralism” review method of Lucien Goldmann and discussed in terms of the sociology of literature.

Keywords: Tatar Novel, Möhemmet Mehdiyev, Sociology of Literature, Lucien Goldmann, Genetic Structuralism

¹ Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.
Bu makale, yazarın 2015 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Zuhal YÜKSEL danışmanlığında hazırladığı “Tatar Yazar Möhemmet Mehdiyev ve ‘Frontoviklar’ Adlı Romanı (İnceleme-Metin)” adlı yüksek lisans tezinden geliştirilerek yazılmıştır.

Giriş

Sanat eserleri, içinden çıktıkları toplumun sosyal ve siyasal gelişmelerini büyük ölçüde bünyesinde barındırırlar. Bu durumun ortaya çıkmasında; sanatçının, dâhil olduğu toplumun bu gelişmeleri ile kültürel değerlerinden etkilenmesi ve sanatını da bu etkinin oluşturduğu düşünceler ışığında ortaya koyması etkindir. Sanatçı ve eseri, bu şekilde toplumdan etkilendiği gibi aynı zamanda toplumu da etkiler. Yani “*bir toplumsal yapı ürünü olan sanat hem toplumsal yapıya bağlı olarak oluşur hem de toplumsal yapının gelişimini etkiler*” (Adıgüzel, 2011: 6). Bu nedenle, Kazan’ın 1552’deki işgalinden bu yana Rus egemenliğinde yaşayan Tatar Türkleri için edebiyat, kültürel yapı yanında millî ve dinî kimliği koruma hususunda toplumu yansıtan ve yönlendiren bir araç olarak önemli bir görev üstlenir.

Tatar edebiyatı; Rusya’daki toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik gelişmelerden büyük ölçüde etkilenir. Bu etkinin Tatar toplumunda ortaya çıkardığı gelişim ve dönüşümü anlayıp açıklamak için ise tür olarak romanlar önemli bir yer tutar. Tatar romanı, ilk örneklerinin verildiği XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişimi dikkate alındığında “*Tatar halkını uyandırma, milleti bilinçlendirmenin yanı sıra aile, birey özgürlüğü ve ahlak*” gibi temalara ağırlıkla yer verir (Yarullina Yıldırım, 2016: 26). Çarlık Rusyası’nda yaşayan diğer halkların sosyal ve kültürel haklarının gelişmesine zemin oluşturan 1905 Rus Meşrutiyeti gibi siyasi gelişmelerin etkilerinin yanında, 1917 Ekim Devrimi sonrası yaşanan süreçte meydana gelen siyasi gelişmeler de doğrudan ya da dolaylı olarak Tatar edebiyatını ve romanını etkiler. 1925 yılında Rusya Komünist Partisi Bolşevik Merkez Komitesi tarafından *sosyalist realizm* adıyla partinin edebiyat siyaseti belirlenir ve edebiyata ideolojik ve sanatsal bir müdahale söz konusu olur. Yazarlardan yeni resmî ideoloji doğrultusunda toplumu yönlendirecek eserler vermeleri beklenir. Buna uymayıp rejimi benimsemeyen milliyetçi aydınlar, 1930’lu yıllarda baskı ve sürgünler ile birlikte katliamlara maruz kalır. 1941-1945 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı ile beraber yeni bir süreç başlar, otoriteler tarafından edebiyat bir propaganda aracı olarak etkin şekilde kullanılır. Savaş sonrası yıllarda Stalin övgüsü ve savaş teması yoğun şekilde işlenirken ellili yıllardan itibaren Tatar romanında savaş dışında yeni konular da işlenmeye başlar (Zaripova-Çetin, 2006).

1970’li yıllara gelindiğinde hikâye ve roman gibi nesir türlerinde yeni konular ortaya çıkar: Edep ve ahlak meseleleri ile köy ve köy hayatı gibi konular sıklıkla işlenir. M. Mehdiyev, R. Töhfetullin, M. Hesenov, F. Hösniy, A. Rasih, E. Bayanov gibi yazarlar tarafından yazılan eserlerde, köy insanının yaşam mücadelesi, iyilik ve kötülük arasındaki savaş zengin anlatım teknikleriyle hayat bulur. M. Mehdiyev başta olmak üzere E. Kasıymov, V. Nurillin, E. Bayanov gibi çocuklukları savaş devrine denk gelen ve o dönemi cephe gerisinde yaşayarak gözlemleyen yazarların hikâye ve romanlarında, dönemin gerçekliği kendi başarılarından geçen olaylar zemininde ele alınır. Eserlere giren otobiyografik unsurlar ile birlikte bu dönem nesrinde aydınların hayatı da sıklıkla işlenir ve edebî ürünlere öğretmen, akademisyen, gazeteci, doktor, mimar, sanatçı gibi tipler girer (Ekici, 2015: 14; Galiullin ve Yarullina, 2007: 720-728). Köy gerçekliğini farklı açılardan ele alan bu romanlar toplumsal ve siyasal yapının anlaşılabilir açıklanmasında da önemli bir yer tutar.

Bu çalışmada, XX. yüzyıl Tatar romanının önemli yazarlarından biri olan Möhemmet Mehdiyev’in ilk kez 1972 yılında Kazan Utları dergisinde tefrika hâlinde yayımlanan *Frontoviklar* adlı ilk romanını Lucien Goldmann’ın “oluşumşal yapısalılık” (structuralisme génétique) adını taşıyan edebiyat sosyolojisi yöntemiyle çözümlemek amaçlanmıştır.

1. Oluşumsal Yapısalcı İnceleme Yöntemi

Yazar, bir parçası olduğu toplumu bilinçli ya da bilinçsiz olarak eserinde yansıtmaktadır. Bu bağlamda çoğu kuramcı ve eleştirmene göre; sanat eserini, eksiksiz ve bir bütün olarak açıklayabilmek için toplumsal yönleriyle ele almak gereklidir. Bu şekilde gerçekleştirilecek bir inceleme, onun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Rumen asıllı Fransız yazar ve edebiyat kuramcısı Lucien Goldmann'ın Marksist bir kuramcı olan Georg Lukács'ın görüşleri ile Piaget'nin genetik epistemolojisini sentezleyerek ortaya koyduğu *oluşumsal (genetik) yapısalcılık* da “*yapıt, bireyin değil toplumun bir anlatımıdır*” savı üzerine oturtulmuş bir edebiyat sosyolojisi yöntemidir (Mayrl, 1978: 19; Tiken, 2009: 45; Tilbe, 2015: 188). Goldmann'ın kendi ifadesiyle “*tüm insani davranışların, belli bir duruma anlamlı bir cevap verme ve bu sayede eylemin öznesi ile öznenin içinde bulunduğu çevre arasında bir denge kurma denemesi olduğu tezinden*” hareket eden oluşumsal yapısalcılık, romanın yapısı ile onun ortaya çıktığı toplum arasındaki ilişkiyi bütüncül bir yaklaşımla ele alır (2005: 73). Söz konusu yöntem, romanın yapısını ve ortaya çıktığı ortamı toplumsal etkinlikler açısından araştırarak ondaki dünya görüşüne ulaşmayı hedefler.

“Goldmann metodunda sanat eserinin dayandığı toplumsal ve kültürel öğelerden yararlanarak yapıtı bir bütünlük içerisinde ele alır. Goldmann'da esas olan eserin kendi içinde anlamlandırılması yani bir bütün olarak eserin estetik yapısını bozmadan kavranmasını sağlamak, daha sonra toplumsal yapı ile eser arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak eserde dışa vurulan dünya görüşüne ulaşmaktır.” (Adıgüzel, 2011: 17-18).

Goldmann'ın oluşumsal yapısalcı inceleme yöntemi, söz konusu bu dünya görüşüne ulaşmak için metni “anlama” ve “açıklama” adlı iki ayrı aşamada inceler. Yöntemin yapısalcı yönünü ortaya koyan anlama aşamasında; bakış açısı, anlatım teknikleri, zamanı-mekânı-kişileri içeren anlatının temel unsurları ve farklı düzeylerden oluşan toplumsal yapı ve ilişkiler gibi başlıklar ile metnin içyapı özellikleri incelenirken; açıklama aşamasında ise yazarın hayatı ve dönemi, anlatının kaynağı, simgesel çözümlemesi gibi toplumsal boyutu içeren başlıklar altında eserde ortaya koyulan dünya görüşünün tutarlılığı tespit edilir. İki aşama arasındaki tutarlılık, eserin daha iyi anlaşılıp yorumlanmasını sağlarken onun toplumsal yapıdan bağımsız bir şekilde ortaya çıkıp gelişme göstermediğini de örnekler.

2. Mehdiyev'in *Frontoviklar* Romanının İncelenmesi

Edebî çalışmalarına bir edebiyat tarihçisi ve eleştirmeni olarak başlayan Mehdiyev, nesir yazarı olarak ilk kez altmışlı yılların sonlarında Tatar edebiyatında adını göstermeye başlar. Kırklı yaşlarında başladığı yazarlık hayatını, 20-25 yıl içinde verdiği eserler ile sürdürerek adını Tatar edebiyatı sayfalarına yazdırır. Mehdiyev'in eserlerinin kısa süre içerisinde Tatar okuyucuları arasında oldukça geniş bir yer bulmasında sosyalist realizminin dayattığı konuların dışına çıkması oldukça etkilidir. Yazarın köy gerçekçiliğini sistem eleştirisi ile birlikte ele aldığı bu eserlerinden biri de çalışmamıza konu olan *Frontoviklar* adlı ilk romanıdır.

Frontoviklar, yazar tarafından 1971 yılında yazılır. Ancak basım süreci biraz zorlu geçer. Yazar, dönemin dayattığı konuların dışına çıktığı için resmî organlar tarafından engellenir. Roman, yaşanan birtakım gelişmelerin ardından ancak 1972 yılında *Kazan Utları* dergisinin 1-4.

sayılarında tefrika hâlinde yayımlanır². Fakat eserin orijinalinde yazı kurulu tarafından türlü değişiklikler yapılır. Bazı bölümler çıkarılmak zorunda kalır. Tüm bunlara rağmen eser geniş kitlelere ulaşır. 1973 yılında ise ayrı bir kitap olarak ilk baskısı çıkar. 1988 tarihinde ikinci baskısı yapılır.

Romanın konusunu, II. Dünya Savaşı sonrası ilk yıllarda köy aydın sınıfı, okul hayatı, savaştan sağ salım dönen savaş gazilerinin öğretmenlik maceraları oluşturur. Tarihî bir roman olan *Frontoviklar* yazıldığı dönem yükselmeye başlayan köy realizminin izlerini taşıyıp savaş sonrası köy hayatına dair önemli ipuçları verirken otobiyografik roman özellikleri de taşır. Roman, adını Rusça bir sözcük olan “frontovik” kelimesinden almaktadır. Bu kelime “front” kelimesinden gelir. Front kelimesinin anlamları arasında “ön, cephe” karşılığı yer alır. “Frontovik” kelimesi ise “cephedeki, cephede bulunan, savaş gazisi vb.” anlamlara gelmektedir. Bu kelime, roman içerisinde kendine has bir anlam kazandığı için, inceleme ve aktarmada tercüme edilmeden, olduğu gibi kullanılmıştır.

Sovyetler Birliği döneminde yazılmış olan roman, II. Dünya Savaşı sonrasında öğretmenlik ile görevlendirilen Tatar gazilerin öyküleri üzerinden savaş sonrası Tatar köylerindeki yaşantıyı, eğitim sistemini, toplumsal ve siyasi çarpıklıkları başarılı bir şekilde ele alır. Aynı zamanda geriye dönüşler ile İkinci Dünya Savaşı’na dair portreler sunulur. Anlatılan bu öyküler eserin kendi bütünlüğünün yanında günümüz okuyucusuna ve araştırmacılara dönemin sosyal ve siyasi atmosferini anlamaları için sosyolojik, tarihî ve siyasi açılardan kayda değer bir malzeme sunar.

a. Anlama Aşaması (İçkin Çözümleme)

i. Anlatının Bakış Açısı

Romanı okuyan bir kimse, olayları kendisi yaşamadığı için hissetmesi ve gözünde canlandırması gerekmektedir. Söz konusu durumu sağlayacak olan anlatıcıdır. *Frontoviklar* romanındaki anlatıcı, öyküye katılım durumu açısından heterodiegetik (elöyküsel/ karakter olmayan) bir anlatıcıdır. Anlatıcıya bakış açısı temelli yaklaşan Şerif Aktaş’a göre “*anlatıcı, bakış açısına göre yaratılır*” ve “*bakış açısı, eserin üslubunu belirleyen faktörlerden biridir*” (1991: 97-98). Diğer taraftan ise “*anlatının üretim edimini, anlatma eylemini, öykülemeyi gerçekleştiren anlatıcının konumunu ve bakış açısını belirlemede iki temel soru söz konusudur: ‘Kim konuşmaktadır?’ ve ‘Kim görmektedir?’*” (Yazıcı, 2009: 43). Bu bakımdan değerlendirildiğinde Mehdiyev’in romanında heterodiegetik anlatıcı tipini benimserken bu anlatıcı tipine uygun olarak -geleneksel ifadeyle- “tanrısal bakış açısını” tercih ettiği görülmektedir. Romanda mekâna, kişilere ve olaylara karşı geliştirilen bakış açısı hususunda, anlatıcının dil ve üslup noktasında bazı eğilimleri bulunmaktadır. *Frontoviklar*’da heterodiegetik anlatıcının varlığı eser boyunca hissedilirken onun görüldüğü bir örnek şöyledir:

“Ruşad ikindi vakti gibi Gata’dan ayrıldı ve Akbalık ile vedalaştı. Kuru rüzgâr esmeye başladı, yolda toz yığınları oluştu, vücudu kaşındırdı. Köyü çıkınca valizini yol kenarına koyarak Ruşad, Akbalık’a bir bakış attı ve uzun süre öyle durdu. Onun kimseyi tanımadan bu yoldan gelip köye girişi üzerinden çok vakit geçmemişti! Kaç ay geçmiş; o kadar duygular, yaşanmışlıklar! Yarım yıl içinde yürek ne kadar yandı, ne kadar dalgalandı. Sakin bir günü gecesi olmadı. Hâlbuki

² Eserin zorlu geçen yayımlanma süreci hakkında detaylı bilgi için bkz.: Ekici, Fatih (2015), *Tatar Yazar Mõhemmet Mehdiyev ve “Frontoviklar” Adlı Romanı (İnceleme – Metin)*. Ankara: Gazi Üniversitesi: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi., s. 25-26.

sakin, rahat bir hayat üzerine hayaller kuruyordu o savaş döneminde." (Mehdiyev, 1988: 207-208).

Anlatıcı, romanın ana kahramanı Ruşad'ın Akbalık'tan ayrılışını aktarırken anlattığı öyküye karakter olarak katılım göstermeyen, olayları dışarıdan değerlendiren bir kimliğe sahip olduğunu delillendirmektedir. Mehdiyev'in romanın anlatıcısı olarak görevlendirdiği bu anlatıcının, kendisine tanrısal bakış açısını seçtiği daha önce belirtilmişti. Bu doğrultuda *Frontoviklar* romanındaki tanrısal bakış açısının başka bir örneğine, anlatıcının çeşitli insanların rüyalarında neler gördüğünü bilmesinde, aklından geçenleri açıkça okuyucuya aktarmasında rastlamak mümkündür.

"Fakat müdür hanımları bu tarz rüyalar görmez. Gölçire'nin, örneğin, böyle bir rüyayı hiç görmüşlüğü yoktur. Müdür eşlerine kim plan sorsun! Ama müdür eşleri de her zaman rahat uyuyamaz, her insanın kendi sıkıntısı var bu dünyada. Herkesin kendine göre. Kolhoz çobanı örneğin, bazen gece boyu uyumadan yatıyor: Dün malları kaba yonca tarlasında on beş dakika fazla olatmış. Çok mu yediler acaba? Fakat tam o an Sovyetler Birliği Mareşali, iki üç kez kahraman, tanınmış komutan da uyumuyor: Onun yarın için general karargâhında çok ehemmiyetli bir konuda bildiri sunması bekleniyor, bildirinin bir savında başarısızlık hissediyor. Ne yapmak lazım? Uyku girmiyor göze. Yaşlılık diye düşünüyor. Yanılıyor. Onun görüşü işte, ismi dünyaca meşhur balerin uyuyamadan yatıyor: onun anaokuluna giden oğlu karnım ağrıyor diye akşamdan beri kim bilir kaç kez çömleğe oturdu. (...)" (Mehdiyev, 1988: 141).

Tanrısal bakış açısıyla yazılan romanda, heterodiegetik anlatıcının öykü dünyasının dışındaki varlığı, anlattığı olaylar üzerindeki hâkimiyeti ile kendini daha güvenilir ve inandırıcı bir kimlikle ortaya çıkarmıştır denilebilir.

ii. Anlatım Teknikleri

Yazarın kullandığı "içe bakış" yöntemleri, anlatımda yoğun bir kişiselliğin egemen olmasını sağlarken; anlatıcının, kahramanların zihninden geçenleri okuyabiliyor olması, yazarın tezlerini okura iletebilme imkânı vermektedir (Göğebakan, 2004: 74). Anlatıcının söz konusu yöntemlerden iç diyalog, iç çözümleme, iç monolog ve bilinç akışı gibi tekniklere sık sık başvurduğu görülmektedir. Böylece anlatıcı, okurun merakını giderebildiği gibi, kendisine bahsedilen "tanrısal bakış açısını" da sonuna kadar kullandığını göstermektedir. *Frontoviklar*'da görülen bazı iç çözümlemeler şu şekildedir:

"Kafasında birçok düşünce döndü. 'Ah insanlar! Benim şarkı dinlememden size ne zarar gelirdi ki!'" (Mehdiyev, 1988: 60).

(...)

"Nerkis'in pembe yanaklarına kızılık büründü. Ruşad ise bu mahcubiyet kızartısını görüp sevinerek şöyle düşündü: 'Ehe, ben de kızlarla konuşabiliyormuşum! Hem de nasıl bir kızla! Yakınlaşmaya korkuyorsun, Königsberg kalesi!'" (Mehdiyev, 1988: 77).

(...)

"Müdür, ağır ve sıkılmış bir şekilde yerinden kalktı. Gözlerini dışarıya, pencereden görünen kar deryasına dikti. Ah, şimdi çıkıp şu pencereden dümdüz gitmek vardı, kar üstünden ormana kadar gitmek; tilkilerin, sincapların arasına girmek ve hiçbir öğretenler kurulu, tutanak, müfettiş olmadan yaşamak vardı. Ağaç kesmek,

saman vurmak, yükleyip köye göndermek vardı. Yeter ki böyle keyifsiz toplantılardan azat etsinler. Gün gelecek, tarih kitaplarında çocuklar hayretle okuyacaklar: Firavunlar kendi sağlıklarında yüz binlerce köleyi kullanarak milyonlarca taştan, kendilerine büyük piramitler yaptırmışlar...” (Mehdiyev, 1988: 106).

Anlatıcı, eserde iç çözümleme tekniği gibi iç monologlara da yer vermiştir. İç monologlara yer vermesi, eseri psikolojik bir roman olmaya itmiştir. Eserdeki kişiler, sık sık kendi içerisine yönelerek o anki düşüncelerini, akıllarından geçenleri anlatıcı yardımıyla okuyucuya açık etmektedirler. Bu teknikte anlatıcı ortadan kalkmaktadır. Ruşad'ın ilk tanıştıkları sırada müdürün soruları karşısında aklından geçirdiği “*Ders verebiliyor musun? diye niye sormuyorsun!*” sözü buna bir örnek teşkil etmektedir. Öte yandan “*Kaputu buraya asmamak gerek... Aptal hayvan! Kaşkolin yanındaki kaputun eteklerini de çiğneyip bırakmış zaten. Lakin sert kalın çuhayı yutmaya gücü yetmemiş. Hayırlı olsun. Bugün ilk iş gününün ilk dakikası buzağı boğazından kaşkol çekmekle başladı.*” (Mehdiyev, 1988: 25-26) sözleri ile altıncı sınıflarla yaptığı ilk dersi sırasında içinden söylediği “*Ah Nerkis, sen doğru söylüyorsunuz!*” sözleri, eser içerisinde yoğun olarak bulunan iç monologlardan bazılarıdır.

İçe bakış yöntemleri olarak adlandırılan anlatım tekniklerinden bir diğeri, Mehdiyev'in eserinde de rastlanılan iç diyaloglardır. İç diyaloglarda kişi, iç monologdan farklı olarak gramer kurallarına uygun bir biçimde konuşma havası içerisinde kendi ile diyaloga girer. Gata'nın Akbalık köylüsü ile konuşurcasına yaptığı iç diyalog örneği dikkate değerdir:

“Hey siz, Akbalık sakinleri, bakın! Bu delikanlıyı tanyor musunuz siz? O genç yaşında sizin köyünüzde koyun güttü. Siz onu gücendirdiniz mi? Ona karşı adil oldunuz mu? Bu delikanlı sizi çok iyi hatırlıyor. Yok, iyilikten başka hiçbir şey görmedi o sizden. Belki siz, bu çocuk nasıl bu mertebeye yükseldi diye şaşırıyorsunuzdur. Bu çocuğu tarihî olaylar büyüttü, şaşırmayın. Wilhelm von Krause bu delikanlıyı anlayamadı. Nasıl, anasız babasız büyümüş bir köy çocuğu - Tatar çocuğu- askerleriyle onun karargâhına girdi ve onu kuş tutar gibi ele geçirdi?” (Mehdiyev, 1988: 63).

Başka bir iç diyalog örneğinde Ruşad, Nerkis ile yakınlaştığı sırada kendine çeşitli sorular sorar ve onları cevaplar: “*Donanmadan geldiğini bilmezler, bu nasıl kondüktör, derler. Kızın tanışlarına rastlaması mümkün. Neden onu zor duruma düşüreyim ki? Fakat o, kendisi 'geç kalmak'tan bahsetti. Eğer öyleyse, niye burada geziyor? Öyle ya kendisi dedi, haydi parkta yürüyelim, diye.*” (Mehdiyev, 1988: 77).

İçe bakış yöntemlerinden sonuncusu modern romanlarda oldukça önemli bir yeri olan bilinç akışı tekniğidir. Bu teknikte roman kişisi, seri fakat düzensiz bir şekilde kendi kendiyile konuşur. Bu sırada bir bilinçsizlik hâkimdir. Okul müdürünün Ruşad'a seri bir şekilde sorduğu ve bir bilinçsizlik izlenimi veren şu satırlar bilinç akışı örneği olarak değerlendirilebilir: “*Ee, kardeşim, sen benim okuluma ne getirdin? Sessiz sakin çalışabilecek misin? Şikâyet dilekçesi yazıp can sıkırmazsın değil mi? Kimin şarkısını söylersin sen? Kızların peşine düşmüyorsun değil mi? Senden başka da burada... şükür, bir de... ders anlatabiliyor musun? Yoksa sigara içip gezen bir aylak mısın?”* (Mehdiyev, 1988: 22).

Montaj tekniğinin kullanımı *Frontoviklar* romanının içerisinde dikkat çeken unsurlardan biridir. Bu teknik, daha önceden yazılmış herhangi bir eserden yapılan alıntılar üzerine kurulmaktadır. Montaj tekniği, esere kültürel anlamda katkı sağlamaktadır. Böylece eser, daha dikkat çekici bir hâle bürünmektedir. Mehdiyev'in eserinde montaj tekniğine sıkça

başvurulmuştur. *Sefiller*'e, Victor Hugo'ya, Hz. Süleyman'a, "V boy za Rodinu" adlı şarkıya, Belinski'ye, Abdullah Tukay'ın "Ey Ana Dil" şiiri gibi çeşitli şiir ve şarkılara yapılan göndermelerle sık sık montaj tekniği uygulanmıştır: "(...) o yıl, ateş gönderdikleri gece gezerken Nerkis söyledi, Belinski'den dedi. 'Sıkı aşk ihtiyacı çoğunlukla aşkın kendisi için ortaya koyulur, eğer onun atılabileceği nesne kendisini gösterirse; engeller onun korkusuna dönüşür, memnuniyet ise yok olur.'" (Mehdiyev, 1988: 333).

Aslında bir müzik terimi olan ve "romanda bir ahenk sağlamak ve anlatıma canlılık katmak için kullanılır. Bir romanda sık tekrarlanan sözler, roman kişilerinin karakterlerini gösterecek şekilde yaptıkları hareketler, konuşma şekilleri (...)" (Adıgüzel, 2011: 32) şeklinde işlevi ve özellikleri tanımlanan leitmotif tekniği de romanda kullanılmıştır. *Frontoviklar*'da okul müdürü Sabir İsmuratoviç'in konuşmaları sırasında sıkça kullandığı "Annadın mı?" kelimesi, roman içerisinde düzenli olarak tekrarlanan leitmotif örneklerinden biridir.

iii. Zaman

Geriye dönüş gibi tekniklerle zamanın esnekleştirildiği romanda, olayların geçtiği vaka zamanından, anlatma zamanından ve yazarın romanını yazma zamanından konu açılabilir. Daha önce de ifade edildiği üzere *Frontoviklar* romanı, 1971 yılının Ocak ayında yazılmaya başlanarak Eylül ayında tamamlanmıştır. Ardından 1972 yılında *Kazan Utları* dergisinde tefrika edilen romanın ilk kitap baskısı 1973 yılında, ikinci baskısı 1988 yılında yapılmıştır. Eserdeki olayların geçtiği zaman diliminin, anlatıcının ifadeleri dikkate alınarak değerlendirildiğinde yaklaşık olarak dört buçuk yıllık bir süreyi kapsadığı görülmektedir. Romanda zaman açısından ilk göze çarpan, eserin şiddetli soğukların yaşandığı bir kış gününde başlamasıdır. İlerleyen satırlarda anlatıcı, yaşanan bu kışın savaş sonrası olduğuna işaret etmektedir. Öyle ki "Ruşad'a Königsberg'den çıkarken ilmühaberle yol için verilen bir kap tereyağı da artık bitmek üzere. Ruşad'ın askerden terhis olup eve dönüşünden bu yana yaptığı iş çok basit; sabahları zorlukla kapıyı açmak ve kapı önünü temizlemek." (Mehdiyev, 1988: 1) cümleleri bir ipucu hüviyetinde değerlendirilebilir. Ruşad'ın terhis olduğu tarihi saptarken, "Bundan sonra, Ruşad için tamamıyla yeni, ikinci bir hayat başladı. Tarih hızla ilerledi, ömründen günler, aylar hızla geçti, kırk beş yılının dokuz nisanında tamamlanan meşhur Königsberg operasyonuna kadar günler su gibi akıp geçti." (Mehdiyev, 1988: 15) ifadeleri dikkate alınabilir. Söz konusu operasyon İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde gerçekleşen operasyonlardan biridir. Bu anlamda tarihsel zaman olarak yazarın gerçekliğe uygun davrandığı görülür. Böylece Ruşad'ın 9 Nisan tarihinden sonra 1945 yılının yaz veya güz dönemi evine döndüğü yaklaşık olarak tespit edilebilir.

Bu zamandan itibaren devam eden olaylar yer yer kesilerek geriye dönüşler yapılmaktadır. Ruşad'ın üniversiteye gidişi, askere alınışı geriye dönüş tekniği kullanılarak sayfalarca anlatılmaktadır. Eser, Ruşad'ın Akbalık'a doğru yola çıkmasıyla devam eder. Ruşad'ın bu köye ne zaman geldiği başta belirtilmemiş olmasına rağmen, eserin on dokuzuncu bölümünde Ruşad'ın sınavlara gitmek için köye veda ettiği sırada anlatıcının "Köyü çıkınca valizini yol kenarına koyarak Ruşad, Akbalık'a bir bakış attı ve uzun süre öyle durdu. Onun kimseyi tanımadan bu yoldan gelip köye girişi üzerinden çok vakit geçmemiştii! Kaç ay geçmiş; o kadar duygular, yaşanmışlıklar! Yarım yıl içinde yürek ne kadar yandı, ne kadar dalgalandı." (Mehdiyev, 1988: 207-208) ifadeleri Ruşad'ın köye gelmesinin üzerinden altı ay geçtiğini göstermektedir. Ruşad'ın köyden ayrılışının 20 Mayıs olduğunu, "Muhasebeci apa, çokça para verdi. Ruşad böyle bir desteyi ömründe eline almamıştı. Muhasebeci, izin parası, dedi. – Bu, mayıs ayının yirmi günü için çalıştığına; şu ise sonraki kırk sekiz gün için, dedi." (Mehdiyev,

1988: 207) sözlerinden anlaşılmaktadır. Nihayetinde tarihin 1946 yılı Mayıs ayı olduğu ispatlanmış olmaktadır.

Eserin yirminci bölümü, haziran başında bir günle başlarken ağustos ayının ilk günleri ile sona erer. Sonraki bölüm güzün gelişinin habercisidir. “*Yeni öğretmen köye genelde ağustos ayının on beşinde gelir.*” ve “*Köye yeni öğretmen gelmesi, güz habercisi.*” cümleleri insanların zamanla ilişkisi açısından değerlendirilerek mevsimlerin insanlar üzerindeki etkisini göstermesi açısından dikkate değerdir. Sonraki bölümde eylülün gelmesi vurgulanırken yirmi ikinci bölümde Gaynelvafa’nın üç eylülde pazara gidişi belirtilir. Bu bölümlerde zaman kronolojik bir şekilde işlenmektedir. Yeni başlayan bu eğitim dönemi önceki gibi anlatılmayarak zaman hızlandırılır ve anlatıcı yeniden baharın geldiğini “*İşte tekrar bahar geldi, tekrar yeryüzü kadife çavdarlarını nisan yağmuru ile yıkadı, tekrar elma ağaçları çiçeğe büründüler.*” (Mehdiyev, 1988: 305) ifadeleriyle müjdelir.

Anlatıcı ilerleyen bölümlerde, romanda adı geçen isimlerin büyük çoğunluğunun ne durumda olduğunu geçmişleriyle ve anlarıyla beraber vererek romanın akışını hızlandırmıştır. Bu doğrultuda, anlatıcının Leylegöl’ün Akbalık’tan ayrılarak “*hareketli hayata ayak basmasına işte şimdi bir yıl doldu.*” sözü ile “*Mustafa son iki yıl devamlı koşturdu. Helime ile onların kavuşması üzerinden bir yıl geçti...*” sözleri, romanda geçen zamanın tespiti için dikkate alınması gereken cümlelerdir. Aynı şekilde vakit ileri alınarak Nesime ve okula Ruşad’dan bir yıl sonra gelen kara yiğidin evliliğinin üzerinden üç yıl geçtiği ifade edilir.

Son bölüme gelindiğinde, tarih 25 Haziran’ı göstermektedir. Fakat yıl konusunda bir ibare bulunmamasına rağmen, eserde 25 Haziran tarihinde, Güney Kore güçlerinin Kuzey Kore’ye girdiği haberi verilir. Kore Savaşı’nın 1950 yılında başladığı göz önünde bulundurulacak olursa, Ruşad’ın Uzak Doğu’ya gitmek üzere arkadaşlarıyla vedalaştığı tarih 25 Haziran 1950’dir. Ruşad’ın 26 Haziran 1950 tarihinde uçağa binmesiyle roman sona erer. Görüleceği üzere roman, 1945 yılının ikinci yarısından itibaren (muhtemelen aralık ayı) başlamış ve 26 Haziran 1950 tarihine kadar devam etmiştir. Fakat bu zaman, geriye dönüşlerle genişletilerek Ruşad’ın çocukluğuna kadar götürülmüştür.

iv. Mekân

Romanda geçen başlıca mekânlar Ruşad’ın II. Dünya Savaşı sonrası öğretmen olarak atandığı Akbalık köyü ile Kazan şehridir. *Frontoviklar*’ı, Ruşad adlı Tatar gencinin II. Dünya Savaşı’ndan bir savaş gazisi olarak anavatanına dönmesiyle yaşadıkları şeklinde okuduğumuzda Ruşad’ın hem hayat çizgisinde hem de karakterindeki değişimlerin roman içerisinde de devam ettiği görülür. Askerî hayatın gurur verici anıları ve sıkıntılarını içinde taşıyarak sivil hayata, yepyeni bir mesleğe ve insan ilişkilerine uyum sağlamaya çalışan başkahramanın geçirdiği dönüşümlerde mekân değişikliklerinin de büyük rolü vardır.

Romanda geriye dönüşler ile Ruşad’ın üniversitede okumak için köyden ilk kez şehre gidişi anlatılırken Kazan’da bulunan Soroçiy pazarından söz edilir. Ruşad köyden yeni gelmiş olmanın verdiği saflıkla bu pazarda üst üste iki kez dolandırılır, tüm parasını sözde ‘ticaret’ yapan kişilere kaptırır. “*Her şeye rağmen üniversite dersliklerinde hayat pak, gönle daha yatkın*”dır. Üniversitede ve köyde Ruşad’ın bilgisi ve erdemli davranışları ona saygı duyulmasını sağlarken pazarda oynanan kumar oyunlarıyla gerçekleştirilen alışverişler tamamen insanları kandırmaya ve düzenbazlığa dayalıdır. Soroçiy pazarı roman içerisinde Nerkiş adlı güzelliğiyle ön planda olan Kazanlı öğretmenin geçmişte gönülsüzce evlendiği “gümüş dişli, varlıklı, laf ebesi, yakışıklı yiğidin de” çalışma mekânı olan olumsuz bir yerdir. Ruşad’ın savaştan sonra pazara tekrar geldiğinde yaptığı gözlemler ise şu şekildedir:

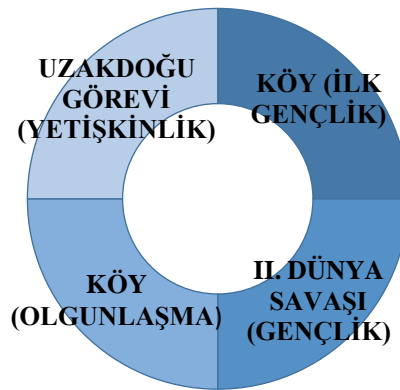
“Soroçiy pazarı, eskisinden de kalabalık. Burada insanlık tarihi durmuş. Burada yalnızca pazarın kendi tarihi var. Burada tanınmış saatçiler; tanınmış akordiyoncular; drap, boston, gabardin uzmanları; bisiklet, fotoğraf makinesi ustaları var. Onlarsız hiçbir şey satamazsın da alamazsın da. Pazarda ayrı bir dünya var. Sanki savaş hiç olmamış, sanki bu pazardan bir suma bir sigara alan Ruşad ondan sonra Doğu Prusya kalelerinde faşistleri mağlup etmemiş... Pazar için bunların hiçbiri yok.” (Mehdiyev, 1988: 70-71)

Romanda yazarın geçmişi yanında dönemin ideolojisiyle bağdaştırabileceğimiz, şehirdeki serbest ticaret ortamının rüşvet alma ve insanları dolandırma üzerine kurulu olduğu vurgusu dışında önemli bir köy-kent karşıtlığı bulamayız. Yine dönemin mevcut ideolojisi doğrultusunda, parti ve kolhozun yönlendirmeleri sonucu sürekli bir kalkınma çabası içerisinde görülen köy, tabiatla iç içe olma haricinde şehirden çok da farklı yansıtılmaz. Romanda Kazan'da bulunan diğer mekânlar ise Pedagoji Okulu, üniversite, Yeni Semt, Lenin Parkı, havaalanı ve Ruşad'ın arkadaşlarının evleridir.

Akbalık köyü ve II. Dünya Savaşı tecrübesini Ruşad için bir dönüşüm mekânı olarak tanımlayabiliriz. Köyden üniversitede okumak amacıyla ilk çıkışında saf, tecrübesiz, genç bir delikanlı olan Ruşad, II. Dünya Savaşı başlayınca yalnızca iki ay üniversitede okuyabilir. Buna karşın askerliğini denizci olarak Baltık Donanması'nda yapan Ruşad, savaşın en ön cephesinde bulunarak bir frontovik olmaya hak kazanır ve kendi sözleriyle okulda öğrenebileceklerinden çok daha fazlasını donanmada öğrenir.

“Bundan sonra Ruşad için tamamıyla yeni, ikinci bir hayat başladı. Tarih hızla ilerledi, ömründen günler, aylar hızla geçti, kırk beş yılının dokuz nisanında tamamlanan meşhur Königsberg operasyonuna kadar günler su gibi akıp geçti. Ruşad bu akıp giden günlerde yetişkin biri oldu, sigara içmeyi öğrendi, sırt sırta savaştığı yüzlerce kişiyi öldüren dehşetli mayınları gördü. Birçok kez ölümle burun buruna geldi. Faşistlerin destek kalesi olan Pilava'nın karargâhında bulundu.” (Mehdiyev, 1988: 15).

Şerif Aktaş'a göre “...birçok eserde, mekânda değişiklik, metnin ritmini etkiler.” (2013: 69). *Frontoviklar* romanında da aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere bir olgunlaşma hikâyesi anlatılır. Köklü mekân değişiklikleri başkahramanın farklı hayat evrelerini hem simgeler hem de hazırlar.

Mevsim geçişleri ya da Akbalık-Kazan arası tren yolculukları gibi mekânsal değişiklikler ise olay örgüsünün ilerlemesi için gerekli olan düğümlerin atılmasına ve çözülmesine sebep olur. Buna, Ruşad-Nerkis yakınlaşmasını başlatan ve bitiren Kazan yolculuğu örnek olarak gösterilebilir. “*Yok, yolculuk etmek başlı başına bir okul. Yeter ki gözlemlesini bil. Her tren içerisinde bilmem ne kadar mutluluk, bilmem ne kadar dert, kaygı, hasret yüklenip gidiyor. Yalnızca görmesini bil. Ne kadar insan, o kadar kader. Ne kadar komedi, o kadar trajedi.*” (Mehdiyev, 1988: 68). Romandaki tren yolculuklarını ve tren içi gözlemleri yolda olma hâli üzerinden yorumlamaya çalıştığımızda ise geçici bir ara mevkiyle karşılaşırız. Michel Foucault, tren ve gemi gibi hareket hâlinde olan yersiz ortamlar, mekân parçaları üzerinde dururken “*Bir tren, içinden geçilen bir şey olduğu için, aynı zamanda bir noktadan diğerine geçmek için kullanılan ve dahası kendi de geçen bir şey olduğundan olağanüstü bir ilişkiler ağıdır*” (2005: 294) der. Anlatıcı tren yolculukları sırasında toplumun farklı kesiminden insanları rahatlıkla gözlemler. Daha önemlisi yazarın dönemin ideolojik anlayışı gereği romanına zorunlu olarak yerleştirmesi gereken din karşıtı fikirleri/sahneleri bu tren yolculuğunun içine sıkıştırmış olmasıdır. Tren yolculuğu sırasında Akbalık-Kazan arasında hem her yerde hem de netlikle belirtilmediği ve sürekli hareket hâlinde olduğundan hiçbir yerde olan başkahraman, dini kullanarak dilendiği hâlde ağzı içki kokan, İslamiyet’e yakışmayacak davranışlar gösteren kişilerle karşılaşır. Romanda tamamen olumsuz yönleriyle öne çıkan İhtiyar Huşiyet’in gerçek bir materyalist olmayıp Müslüman olduğu öğrenilir. Ancak romanın diğer bölümleriyle bağlantısı kurul(a)mayan bu monte ve zorlama bölümlerin romanın kurgusu içerisinde başlıca iki mekân (Akbalık-Kazan) arasındaki bir yolculuğa yerleştirilmiş olması ve bir daha anılmaması metnin kendi düzlemi içerisinde dahi bu sahnelerin, fikirlerin dışlandığını gösterir.

v. Kişiler

Romanda başkahraman Ruşad’ın merkezinde onun anıları, seyahatleri ve etkileşimde olduğu insanlardan oluşan bir kahramanlar topluluğu vardır. Yaşadığı Akbalık köyü ve çalıştığı okul, Ruşad’ın sosyal çevresinin başlıca kaynağı olurken bir II. Dünya Savaşı gazisi olması sebebiyle kendisi gibi frontovik olan geçmişten gelen dostları da bulunmaktadır. Kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olan roman, bu özelliğiyle savaş sonrası Tataristan’dan benzer sosyokültürel çevreleri okuyucusuna geniş bir panoramayla sunar. Ruşad’ın yaşamöyküsü sebebiyle bu geniş çevre büyük çoğunlukla savaş gazileri ve köy okulu öğretmenlerinden oluşur. Bu geniş çevreyi tasnif etmeye çalıştığımızda yazarın aslında birbirine benzeyen çeşitli tiplerden yola çıktığı gözükür. Romanda bulunan kahramanları gruplara ayırırken aralarındaki temel ortak noktanın meslekleri ve medeni hâlleri olduğu görülür. Meslek ve medeni hâl değişimleri kahramanların hayatlarında önemli değişikliklere sebep olurken gruplar arası geçişlerin de temel sebebidir. Yazarın Sovyet ideolojisi çerçevesinde toplumu bir makine, meslek gruplarını ise kendinin ve diğer kesimlerin menfaati için çalışan sorunsuz bir dişli şeklinde algıladığını ve öyle sunmak istediğini söylemek mümkündür. Romanda, başkahraman Ruşad Sulimov dışındaki tüm karakterler birer dekoratif unsur görevi görmektedir denilebilir. Olay örgüsünün gelişiminde ve Ruşad’ın hayatında önemli bir etkileri olmaz. Ruşad’ın ve tüm diğer kahramanların hayatlarının asıl belirleyicisi ise devlet aygıtıdır.

Ruşad Sulimov, romandaki merkez figürdür. Mekanik okumak için gittiği üniversitede tarih eğitimi almak zorunda kalan fakat II. Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine üniversiteye ara veren Ruşad, savaştan birçok iyi erdeme sahip olmasını sağlayan ve romana adını da veren bir frontovik olarak döner. Savaş sonrasında üniversiteye dışarıdan devam eden başkahraman geçmişte anne ve babasının da öğretmenlik yaptığı ve çocukluğunun geçmiş olduğu Akbalık’a

tarih öğretmeni olarak atanır. Romandaki hadiselerin büyük çoğunluğunun geçeceği Akbalık'ta, Ruşad'ın öğretmenlik mesleğini öğrenip sivil hayata uyum sağlamasına ve ilk aşklarına (öğretmen Nerkiş ve öğrencisi Leylegöl) tanık oluruz. Ruşad'ın arkadaş çevresinde bulunan, eşini kaybetmiş erkek ve kadın öğretmenler ile savaş gazileri aracılığıyla savaş sonrası Tataristan'ın yeniden yapılanma süreci okuyucuya anlatılır. Savaş sebebiyle gençliğini yaşama fırsatı bulamayan Ruşad, Akbalık ve Kazan'da kendisi gibi frontovik olan Gata, Kayum, Zahir, Hekimcan, Möbi ve Mustafa'yla vakit geçirir. Onlarla hem savaş hatıraları hem de gelecekleri üzerine konuşurlar. Romandaki bekâr ve dul kadın öğretmenler ise Ruşad'ın karşı cins hakkında hem gözlemler yapıp bilgi sahibi olmasını hem de ilk aşklarını yaşamasını sağlarlar. Rus dili öğretmeni Nerkiş'le kısa süreli, öğrencisi Leylegöl ile ise uzun süreli bir ahde dönüşen aşk yaşayan Ruşad, Mesrûre adlı dul hademenin duygularına ise vefat etmiş asker kocasının hatırasına saygı duyarak yanıt vermez. Nerkiş ve Mesrûre, sonrasında başka frontoviklerle evleneceklerdir.

Akbalık'ta kaldığı süre zarfında dışarıdan üniversiteyi bitiren ve subay olarak tekrar askerliğe dönen Ruşad, devletin kendisine Uzak Doğu'da donanmada yeni bir görev vermesi sonucu köyden ayrılır. Ruşad'ın Leylegöl'ün kendisini beklediği ve Uzak Doğu'ya staj için gideceğini söylediği mektubunu gidiş uçağında okumasıyla da roman sonlanır. Romandaki diğer kahramanların Ruşad'la ilişkileri ölçüsünde eserde yer buldukları söylenebilir. Romanda tanrısal bakış açısı hâkim olmakla birlikte anlatıcının Ruşad'ın tarafında olduğunu ve çoğu zaman onun davranışlarını okuyucuya açıkladığını görmek mümkündür.

Yazarın, başkahramanını geçirmiş olduğu savaş tecrübesinden ötürü her türlü zorluğun ve görevin altından kalkabilen sarsılmaz bir irade şeklinde tasvir ettiği görülür. Romanın son bölümü hariç kahramanın annesi ve vefat etmiş babası üzerinde pek durulmazken daha çok Akbalık'ta kurduğu yeni sosyal çevrede bulunanların hikâyeleri anlatılır.

Ruşad'ı ve onun nesli olan genç asker ve öğretmenleri, devrin egemen ideolojisinin yaratmak istediği; savaşta çektiği acıları, kayıplarını hatta ailesini, memleketini unutup devletin yeniden inşası için durmaksızın çalışan/çalışacak idealleştirilmiş tipler olarak görebiliriz. Romanda Tolstoy'dan yapılan uzun bir alıntı, "*Ömür boyu aralıksız süren sıkıntı, ağır çalışma, mücadele, yoksunluklar; bunlar, hiçbir insanın bir saniye bile içerisinde çıkmayı düşünmemesi gereken zaruri şartlar. Namuslu yaşamak için parçalanmak, dağılmak, meşakkat çekmek, yanlış yapmak, başlamak ve bırakmak; yeni baştan başlamak ve yeniden bırakmak, aralıksız mücadele etmek ve mahrumiyetlikler yaşamak lazım. Dinginlik ise manevi alçaklıktır.*" (Mehdiyev, 1988: 135) kahramanların psikolojilerini ve eylemlerini açıklar.

vi. Toplumsal Yapı ve İlişkiler

Möhemmet Mehdiyev, *Frontoviklar* romanında II. Dünya Savaşı sonrası Tatar toplumunu Tatar köyü ve eğitim sistemi üzerinden ele alarak toplumsal yapıdaki çarpıklıkları; köy-kent, zengin-fakir, yönetici-yönetilen, Tatar-Rus gibi karşıtlıklar üzerinden ele alırken aynı zamanda otobiyografik unsurlar ile kendi hayatını başkarakter Ruşad üzerinden sunarak uğradığı haksızlıklara karşı bir sistem eleştirisini de dile getirir.

Roman içerisinde geriye dönüşler aracılığıyla Ruşad'ın üniversitede okumak niyetiyle köyden ilk kez şehre gidişi anlatılırken köy-kent farklılığının Kazan'da bulunan Soroçiy pazarı üzerinden aktarıldığı görülür. Öncelikle pazardaki insanlar köylülere göre daha sağlıklıdır: "*Ruşad'ın asıl ilgisini çeken ise bu çevredeki herkesin sağlıklı, yapılı, kırmızı yanaklı ve gür sesli olması idi. Köylerindeyse bir tane bile böyle adam yoktu şimdi. Hepsi hâlsiz, cılız...*" (Mehdiyev, 1988: 9). Bununla birlikte Ruşad bu pazarda, köyden yeni gelmiş olmanın getirdiği

saflıkla üst üste iki kez dolandırılır, tüm parasını sözde ‘ticaret’ yapan kişilere kaptırır. Anlatıcı, ‘ticaret’ yapan, bu şehir çocuklarını “*Yeni Semt çocukları*” olarak adlandırmaktadır. Bu ‘Yeni Semt çocukları’ “...*kendi aralarında farklı bir jargonla...*” (Mehdiyev, 1988: 7) konuşurlar. Şehirdeki ‘ticaret’ yapan bu şehir çocukları tarafından dolandırılan ve bunu anlamayarak hâlen sırada beklemeye devam eden Ruşad, onlar tarafından ‘*cahil köylü*’ olarak adlandırılır: “*Sen, ne diye ağzını açıp duruyorsun burada, cahil köylü!*” (Mehdiyev, 1988: 8).

Köy-kent farklılığının görüldüğü diğer bir durum ise kendini dil meselesinde gösterir. Öyle ki köylerde yaşayan Tatarlar arasında Rusça iyi bilinmemekte, Rusçayı sonradan öğrenen ve Tatar okuluna giden Tatarlar arasında bu dil, günlük hayatta bazı sorunlar doğurmaktadır. Roman içerisinde bu durum ince detaylarla aralara sıkıştırılarak köy-kent farklılığı yanında yer yer Tatar-Rus kimlik ayrılığı üzerinden de aktarılır. Ruşad’ın henüz öğrenciyken Kazan’a gittiği esnada askerlik şubesine gitmesine Rusça bilmemesi mani olur: “...*savaşın başlarında Pedagoji Okulunun birinci sınıfını bitirince bir hayalle, askerlik şubesinin kapısına gidip baktı. Fakat kapıyı çalıp içeri girmeye cesaret edemedi. İşin aslı, o vakitler Rusçayı çok kötü konuşuyordu. Bu, ona mani oldu.*” (Mehdiyev, 1988: 5).

Rusça, yukarıda bahsedildiği gibi çoğu durumda sorun doğururken Tatar olması ise kimi durumlarda kolaylık sağlar. Ruşad’ın üniversiteye giriş sınavlarında, fizik sınavını yapan kişinin Tatar bir profesör olması ona yardımcı olur: “*Sınava girenler arasında koltuk değnekli frontovikler, cephede bulunmuş olan hemşireler, tek gözü siyah bez ile bağlı subaylar, kolsuz askerler vardı. Çoğu matematiği orta seviyede yaptı. Ruşad ise pekiyi aldı. Fizikte de Ruşad’ın şansı yerindeydi; imtihanı yapan, Tatar bir profesördü.*” (Mehdiyev, 1988: 5).

Ayrıca roman, okuyucusuna dönemin eğitim sisteminin birçok unsurunu ayrı ayrı ele alan geniş bir panorama sunar. Başkarakter Ruşad’ın biyografisi aracılığıyla eğitim sistemi hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin gözünden anlatılır. Ruşad’ın üniversitedeki ilk dersine girmeden önce aklından geçenler şunlardır: “*İlk dersini beklerken öğrenci, ne kadar da saf gönüllü ve samimi olur! Bunu, dersi vermeye gelen hoca da bilir mi acaba? Kim girer? Selamlaşır mı? İlk sözleri ne olur? Not tutulur mu? Ah, öğrenci ne şanslı insan! Yok, dünyadaki en şanslı insan, sınıfta ders veren. Seni dinliyorlar, sana imreniyorlar, sana inanıyorlar...*” (Mehdiyev, 1988: 11). Öğrenci gözüyle bunlar aktarılırken savaş sonrasında öğretmen olan Ruşad’ın yaşadıkları aracılığıyla bu sefer öğretmenler arası rekabet, sınıfta disiplini sağlama, müdürlerin görevleri, sorunları, öğretmenler arası duygusal ilişkiler, öğretmen-öğrenci aşkları, müfettişler, eğitim sisteminin aksayan yanları... vb. birçok konuda didaktik bir üslupla okuyucu bilgilendirilir. Akbalık köy okulu bu anlamda tüm ortaöğretim sisteminin minyatürü olur. Ruşad’ın üniversitede yaşadıkları ise dönemin yükseköğrenim sisteminin yansımasıdır. Ruşad’ın öğretmen olan annesinin geçmişte yaşadıkları üzerinden ise sistem eleştirisi şu şekilde yapılır:

“*Öğretmen ders vermekten yaşlanmaz; müfettiş, müdür yardımcısı, müdürlerin derse girmesinden yaşlanır. Açık derslerden yaşlanır. Büyük metanet lazım. Ruşad’ın annesi Safura apa³, misalen, RONO müfettişi Hemitov yüzünden yaşlanıp işten çıktı. Böyle kadın kılıklı birisi var. Safura apanın evine gelip onun şahsi kütüphanesinde ne kadar kitap, ne kadar broşür olduğunu hesaplamak mı dersin; hangi gazeteyi okuyor, neler not alıyor, hangi filmleri izliyor diye işkence etmek mi dersin, her şeyi dibine kadar araştırıyor. Dünyada öğretmeninki kadar, başka hiç*

³ Yaşça büyük kadınlar için kullanılan ve saygı içeren Tatarca hitap sözcüğü, abla.

kimsenin hayatını kurcalamazlar. Sen ne pişiriyorsun, ne yiyorsun, diye sor. Birazcık insanlığın varsa, kocasız kalıp başka birinin evinde yaşamak güç mü, diye sor... Yok, sormaz, kadın kılıklı...” (Mehdiyev, 1988: 27).

Romanda toplumsal yapıyı ekonomik ve siyasi düzeyde gösteren bir örnek ise başkarakter Ruşad'ın yaşlı ev sahibi Geliehmet'in sığırının kolhoz yöneticileri tarafından zorla alınmak istemesiyle kendini gösterir. Yaşlı adam her akşam evinden alınarak kolhoz idaresine getirilir, tek sığırını vermesi için kendisine devamlı olarak baskı yapılır. Sığırını vermek istemeyen ihtiyar Geliehmet'e, “*hükûmete karşı mı geliyorsun?*” diye imalı sorular yöneltilir. Kendisini sorguya alan ve köyde iftiralarıyla meşhur olan Huşiyet'in korkusuna, Geliehmet sığırını kolhoz idaresine vermeyi kabul eder. Ancak bu kolhoz idarecileri bakanlığa yapılan bir şikâyetin ardından uyarı alırlar ve böylece sistem eleştirisi, idarecilerin yanlış uygulamaları arkasına saklanır.

Toplumsal yapıyı başarılı bir şekilde yansıtan romanda, savaş öncesinde ve savaş sırasında halkı savaşa ikna için kullanılan propagandalardaki hiçbir vaadin savaş sonrasında gerçekleşmediğine dair toplumdaki hayal kırıklıkları açıkça aktarılır. Bu hayal kırıklığı ve eleştiri bizzat savaşa katılmış gaziler üzerinden verilir. Romanın ana kahramanları olan savaş gazisi delikanlılar, savaştan döndükten sonra, sivil hayatta aradıklarını bulamazlar. Savaş sırasında kurdukları tüm hayalleri suya düşer ve toplumsal yapıdaki çarpıklık nedeniyle cepheye buldukları günlere bile hasret duyarlar.

“Biz her boş dakika “vatandaş”lığa, “sivil hayat”a dönüş hakkında konuşur, hayaller kurardık. İşte beni sizden önce terhis edip gönderdiler. Öğretmen Meslek Okulunu bitirdiğim için. Ülkedeki öğretmen kadroları yetmiyor, dediler. Oysaki ben, bakanın özel emirnamesi çıktığı gün çok sevinmişim. Ya şimdi? Boşluk, boşluk... Bu muydu gençlik? Bu muydu hayalleri süsleyen sivil hayat, “vatandaşlık”? Gönülde boşluk, boşluk.” (Mehdiyev, 1988: 56).

(...)

“ ‘Sakin hayat’ diye bahsederlerdi cepheyle sivil yaşamdan. Hani nerede o sükûnet. Kalbin daha hiç de durulup çarptığı yok. ‘Sükûnet’ sözü, ‘sakin hayat’ sözünün manasından tamamen farklıymış. Bu söz; başının üstünde düşman uçakları uçmuyor, senin için şu an ölüm tehlikesi yok, çalışıp hizmet etmen mümkün anlamlarına geliyormuş. Şimdi ise kalbin hiç de düzenli atmıyor. Nerki’i gör, kalbin hızlansın. Okuma meselesini halletmeye git, heyecanlan. Çocukluk arkadaşına rastla, ona tek kelime edeme. Düşman cephe gerisinde mi acaba?” (Mehdiyev, 1988: 77).

Dinsel düzeyde toplumsal yapıyla ilgili fazla malzeme bulunmayan romanda, yazarın dönemin ideolojik anlayışı gereği olduğu tahmin edilen din karşıtı fikirleri/sahneleri tren yolculukları içine sıkıştırdığı görülür. Daha önce “Mekân” başlığı altında da bahsedildiği üzere Akbalık-Kazan arasındaki tren yolculuklarında; dini kullanarak dilendiği hâlde ağız içki kokan, İslamiyet’e yakışmayacak davranışlar gösteren kişilerle karşılaşır:

*“ - Müslüman kardeşler, yanınıza oturup yalnızca Kur’an okuyacağım, dedi iri yapılı ileri yaşlı bir adam. Kedisinden bahseden kadın hemen sıkışıp ona yer verdi. Yapılı adam boğazını temizledi, gözlerini yumdu. Ruşad’ı o an şeytan dürttü:
- Abzıy, sen bize Kur’an’dan hangi bölümü, hangi ayeti okumayı düşünüyorsun, dedi.*

- Ha? Yapılı adam, bir şey diyemedi.

Ruşad inat etti.

- Evet evet, hangi bölümünden, ne hakkındaki ayeti okuyacaksınız? Önce Tatarca özetini ver bize.

Yapılı adam donakaldı.

- Bırak şimdi, kardeşim, hangisi ne şimdi. Bildiğim bir yeri okuyacağım.

Boğazını temizleyip tam başlayacağı sırada Ruşad ona tekrar musallat oldu.

- Yok, sen abıyı kişisin, önce söyle bakalım: Arapça anlıyor musun? Bize ne okuyacaksınız? Ben karşı değilim, okumaya devam et. Yalnızca bilmek istedim...

Yapılı adamın eli ayağı iyice birbirine karıştı.

- Bak bakayım, kendi din kardeşine ne diye musallat oldun, dedi sepetli kadın, Ruşad'a kötü şekilde bakarak.

Lakin yapılı adam sıvışıp gitmeye baktı.

Kompartımandan çıkıp giderken ağzından içki kokusu yayıldı...” (Mehdiyev, 1988: 69-70).

Yukarıda yer alan örnekteki gibi dini kullanan kişilere yönelik eleştirilerin yanında aslında Müslüman olmasına rağmen komünist sistemin içindeki varlığını sürdürmek için din karşıtı görünmek için materyalizm temalı konferanslar düzenleyen ihtiyar Huşiyet'e yönelik eleştiriler de görülür. Romanın olumsuz karakterlerinden biri olan Huşiyet'in ikiyüzlülüğü Gata ile Ruşad arasında geçen diyalogda aktarılır ve o, bu iki karakter tarafından kızgınlıkla anılır.

b. Açıklama Aşaması

i. Yazarın Hayatı ve Dönemi

Açıklama aşamasında yazarın hayatı ve dönemine ait bilgiler metni çözümlmek için kayda değer veriler sunar. Bu veriler esasında anlatının kaynağını tespit etmek için gerekli malzemeyi de oluşturmaktadır. “Anlatının kaynağına ulaşmaya çalışılırken yazarın yaşamı mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır, çünkü anlatıcı eserine kendisinden ve kendi yaşamından bir şeyler katmıştır.”(Adıgüzel, 2011: 39). *Frontoviklar* romanında ise Mehdiyev'in ağırlıklı olarak otobiyografik unsurlardan faydalandığı bilinmektedir. Bu sebeple yazarın hayatını burada kısaca aktarıp “Anlatının Kaynağı” başlığı altında ise romandan örnekler ile karşılaştırmak yerinde olacaktır.

Möhemmet Mehdiyev, şimdiki Tataristan Cumhuriyeti'nin Arça rayonuna bağlı Göbérçek köyünde, Molla Söngatulla (Bedretdin oğlu) ile Rabiga Safina'nın yedinci çocukları olarak dünyaya gelir (Hesenova, 2004: 70, 90). Babası, şeceresine göre yedi kuşak molla soyundan olup Bolşevik “inkılabından” sonra öğretmenlik yapmaya mecbur olur (Davutov ve Rahmani, 2009: 73). Yazarın kendi ifadesiyle *ömrü boyunca trajedi yaşamış bahtsız bir Tatar kadını* olan annesi ise maarifetçi Taip Yahinlerin soyundandır. Yazar, annesini bu şekilde nitelendirmesinin nedenini, yine aynı satırlarda “*yedi yakını, Stalin kurbanı*” diyerek açıklamaktadır (Hesenova, 2004: 68-70, 90). Yine hatıralarında “*Annem dokuz çocuk doğurmuş, beşi ölmüş. Onların mezarları bile belirsiz. Aralarından yalnızca birisinin, savaş sırasında hendek kazarken hastalanıp 26 yaşında ölen Rakıga ablamın mezarı belli.*” diyerek dört kardeş olduklarını bildirir. Bunlardan abisinin adı Gabdêreşit, ablalarının adları ise Raviye ve Ravza'dır (Hesenova, 2004: 70-71). Yazarın babası Söngat Molla, “karşı devrimci” suçlamasıyla 19 Aralık 1937 tarihinde ihbar üzerine tutuklanır ve 1938 yılının 5 Ocak günü

“halk düşmanı” ilan edilip kurşunlanarak öldürülür (Hesenova, 2004: 72-73). Yazarın doğum tarihi mevcut kaynakların tamamına yakınında 1 Aralık 1930 olarak geçmekle birlikte yazar, kendi doğum günü ve babasının ölümüne dair hatıralarında şunları yazmaktadır:

“Benim özgeçmişim karanlık ve trajik. Benim yalnızca doğduğum gün ve ay değil, yıl da belirsiz. 1929 yılı mı, 1930 yılı mı belli değil. Bu yüzden ‘doğum günü’ denilen ibareyi ben anlayamam. Baltık Denizi’nde askerlik yaptığım dönem (Tatarlardan müfrezede, bir ben vardım), Rus milletinden olan çocukların ‘doğum günü’ne hazırlanışlarına şaşakalıyordum. Evlerinden yiyecekler gelir, Rus subayı o gün, o kişiye izin verir, kutlamalar olur... Tatar çocuğu ise -ben- bunları anlamaz. Tatar olduğumdan dolayı değil, geçmişimden dolayı. Ben ailenin yedinci çocuğu olarak doğmuşum, benim doğduğum günlerde köyümüzün Bolşevikleri (Allah onları kahretsin!) -vaktinde babamdan ders alan gençler (köy sovyeti, kolhoz reisleri)- ailemizi evimizden sürerek bir rençperin kulübe kadar büyüklükteki kara bir evine geçirmişler. Annem yere yatarak beni emzirmiş. O kara ev öyle küçükmüş ki babam yere uzanıp yattığında başı duvarda, ayakları kapı eşiğinde oluyormuş. O günlerde iki atımızı, sığırımızı, koyunlarımızı “müsadere” etmişler. Babam, ben büyüyünce (5-6 yaşlarındayken), bana devamlı şöyle derdi:

- Oğlum, sen ailemize uğursuzluk getirdin.

Ben – Ekim çocuğuyum.

Babamı 1938 yılının 5 Ocak’ında “halk düşmanı” diye Çérék göl mahzeninde kurşunlayarak öldürdükleri sırada biz ilkokulda teneffüste şu şarkıyı söylüyorduk:

Biz, Ekim’de doğmuşuz,

Bizler Ekim balası.

Ekim’de doğanların

Lenin olur babası.” (Hesenova, 2004: 71).

Mehdiyev, 1944 yılında Sikérten adlı komşu köyde yedi yıllık okulu, 1947 yılında ise annesinin yönlendirmesiyle gittiği Arça Öğretmen Okulunu tamamlar (Hesenova, 2004: 74-79). Öğretmen okulunu tamamlamasının ardından babası gibi o da aynı rayondaki Sécé köyü ortaokulunda öğretmen olarak çalışmaya başlar. Ardından 1948-1950 yıllarında Saba rayonunun Kérenné yedi yıllık okulunda tarih dersleri verir (Davutov ve Rahmani, 2009: 73).

Arça Öğretmen Okulunu bitirdikten sonra, en büyük hayallerinden biri Kazan Devlet Üniversitesine öğrenci olarak girmektir. Fakat çeşitli sebepler yüzünden bu hayaline erişemeyerek Bolak boyu Eğitim Enstitüsüne gider (Hesenova, 2004: 74). Buradaki eğitiminin ilk yıllarında askere çağrılır ve 1950-1954 yılları arasında Baltık Donanması’nda görev yapar (Davutov ve Rahmani, 2009: 73). Askerlik yaptığı yıllarda subaylık kurslarına katılır ve rütbe almayı bekler. Ancak babasının ölümüne sebep olan damgadan dolayı, o dönem bu isteği gerçekleşmez (Hesenova, 2004: 77).

Askerlik görevinden döndükten sonra da 1955-1960 yılları arasında Arça bölgesindeki okullarda öğretmenlik görevini sürdürür. Bu dönem, aynı okulda görev yaptığı biyoloji öğretmeni -ünlü Tatar edibi Gomer Beşirov’un kızı- Liliya Beşirova ile tanışır ve onunla evlenir (Beşirova-Mehdiyeva, 2004: 32-33).

1959 yılında, dışarıdan okuyarak Kazan Devlet Pedagoji Enstitüsünün Tarih Bölümünden mezun olur. 1960 yılında Kazan Devlet Üniversitesinin Tatar Edebiyatı kürsüsünde doktora

eğitimine başlar. Mart 1964 tarihinde ise *1917-1932 Yılları Tatar Sovyet Edebî Tenkidi* başlıklı adaylık tezini savunur (Davutov ve Rahmani, 2009: 73). 1960 yılında girdiği Tatar Edebiyatı kürsüsünde başta asistan ve öğretim görevlisi olarak göreve başlayan Mehdiyev, 1968 yılından emeklilik yılı olan 1990 yılına kadar doçent olarak çalışır (Davutov ve Rahmani, 2009: 73). Tatar edebiyatı üzerine otuz yıl boyunca bu kürsüde dersler verir.

Mehdiyev, ilmî hayatı boyunca Bolşevik matbuatının dayattığının aksine, cesur bir şekilde, doğru bildiklerini makalelerinde yazar. Tatar matbuatında bir ilk olarak eski Tatar medreselerini över; İş-Bubi Medresesinin tarihi hakkında, medreseyi yücelten bir makalesi yayımlanır (Beşirov 2004: 7-8). Bu durum yazara beraberinde doktora tezinin savundurulmaması, bir süre eserlerinin basımının engellenmesi, uzun yıllar Abdullah Tukay Devlet Ödülü'nün kendisine verilmemesi gibi bir dizi sıkıntılar getirir (İmamov, 2010: 49-50).

1969 yılından itibaren *Tataristan Yazarlar Birliği* üyesi olan Mehdiyev, 1983'te Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin *kültür hizmetkârı* unvanını ve 1990 yılında *Kéşé Kite – Cırı Kala, Türnalar Tüşken Cirde* ve *Behilleşü* uzun hikâyeleriyle Tataristan'ın Abdullah Tukay Devlet Ödülü'nü almaya layık bulunur. 1993 yılında ise halkta derin hisler uyandıran edebî ürünleri için yazara, dönemin Tataristan Cumhurbaşkanı M. Ş. Şeymiyev'in emri ile *Tataristan Cumhuriyeti'nin Halk Yazarı* adlı unvan verilir (Feyzullina, 2011).

Son günlerini hastalıkla geçiren yazar, 14 Haziran 1995 tarihinde kalbine yenik düşerek hayata gözlerini yumar (Davutov ve Rahmani, 2009: 75). Vasiyeti üzerine köyünün mezarlığına defnedilir. Cenazesine kalemdaşları ve bölge idarecileri ile birlikte yerli halkın da tamamı katılır (Ahunov, 2004: 11). 6 Temmuz 2000 tarihinde yazarın köyünde, yine geniş bir katılımı, yazar adına müze açılır (İmamov, 2010: 50). Yazarın Gevher adında bir kızı ile İskender isimli bir de oğlu vardır.

ii. Anlatının Kaynağı

Bir yazarın edebî kişiliğinin oluşumunda yaşadığı dönem, çevre ve kişiler ile birlikte kendi hayatı önemli bir yer tutar. Mehdiyev'in de doğduğu andan itibaren tüm yaşadıkları, edebî kişiliği ile beraber eserlerini de etkilemiştir. Bu sebeple anlatının kaynağına temas ederken, öncelikle yukarıda verilen hayat hikâyesinin belirli dönemlerinden yazara ait bazı anıları ele alarak değerlendirmek doğru olacaktır.

Din adamı ve eğitimci bir ailede dünyaya gelen Mehdiyev, çok erken yaşta kitaplarla tanışır. Yazar, evlerinde bulunan XX. yüzyıl başı Tatar edebiyatının önemli isimlerinden A. Tukay, F. Emirhan, G. Segdiyev, A. İbrahimov gibi yazarların eserleri ile birlikte Rubakin ve Tolstoy'u da okur.

“Çocukluğumda ben doya doya oynadım diyemem. Sebebi ise tavan arasındaki cam kitap dolabıydı. O dolabın altında birkaç gazete koleksiyonu ile birlikte çok sayıda dergi vardı. Onları savaş sırasında sobada yaktık, odunumuzun bittiği günlerde biraz olsun ısmızı 'Yoldız', 'Vakit', 'Şura', 'Yalt-Yolt', 'Añ' gibi gazete ve dergilerden aldık. Beş yaşında Arap, Rus ve Yañalif harflerini tanımaya başladıktan sonra tavan arasındaki kitapların içerisinde keyifle kayboluyordum. O kitapların hepsini 5-10 yaşları arasında okuyup bitirdim. İçlerinde F. Emirhan'ın 'Heyat'ı, G. İbrahimov'un 'Kartlık Künnerénde', G. Segdiyev'in edebiyat teorisine 'Gıylave', Tukay'ın 1914 yılında çıkan kalın baskısı, G. Rehim'in derlediği 'Şark Şairleri' ve diğer birçok kitapla birlikte, Rusça N.A. Rubakin, L.N. Tolstoy kitapları; iyi soylu koyun, at, sığır yetiştirme üzerine kitaplar; 'Asya Kitası

Haritası' vardı. Burada farklı yılların duvar takvimleri saklanıyordu. Bu kitaplar arasından benim için yalnızca Arapça ve Farsça kitaplar sır olarak kaldı. Diğerlerini ise oturup günler boyunca okurdum. Yazın güneşli, güzel günlerinde annem beni zorla kovup dışarı çıkarıyordu. Biraz büyüyünce o kitapların kataloğunu düzenledim: tamamı 258 kitap saklanmıştı." (Hesenova, 2004: 134).

Nitekim yazarın çocukluk döneminde tanıştığı bu yazarlardan *Frontoviklar*'da alıntı yaptığı da görülür. Özellikle Tatar millî şairi Abdullah Tukay ile Rus yazar Tolstoy'a birkaç kez gönderme yapan Mehdiyev'in montaj tekniği ile alıntılar yaptığı da görülür. Erken çocukluk döneminde okumaya başladığı bu kitaplar doğrudan onun edebî kimliğinin ve dolaylı olarak incelediğimiz romanın kaynağını oluşturur.

Küçük yaşta babasından koparılan yazar, anılarına göre, çocukluk döneminde kolhozun hemen hemen bütün işlerinde çalışır. Savaş sırasında ise asker yolu bekleyen kadınlar için evden eve mektup okumaya, yazmaya gider. Küçük Möhemmet, tüm bu mektuplarda savaş sırasında cephe gerisindeki hayatın topluma yansıyan yüzünü görür. 1947 yılında başlayan öğretmenlik hayatı ile öğretmenlerin dünyasına girer. 1950-1954 yılları arasında geçen askerlik döneminde ise bambaşka bir tecrübe edinir. Yazarın çocukluk ve gençlik dönemine ait bu olaylar, doğrudan veya dolaylı olarak onun eserlerine de yansır.

"1979 yılının aralık sonları. Ellinci yaşımı doldurduğum veya doldurmak üzere olduğum günler. Radyodan benim âcizane sanatım üzerine muazzam sıcak sözler söylüyorlar, bir eserden parçalar veriyorlar. Edebiyat eleştirmeni, benim meşakkatli yaşamımı hayli iyi bilen Fevraz Miñnullin 'Bu yoldaşın, tüm sanatı gençliğe özlemle dolu' diyor. Gençliğe özlem mi? Bu benim için bir buluş. Gerçekten de öyleymiş..." (Hesenova, 2004: 102).

Mehdiyev, yaşı itibarıyla II. Dünya Savaşı'na katılmamıştır. Ancak savaşa dair detayları ilk romanı *Frontoviklar* ile birlikte tüm eserlerinde ustaca işlemiştir. Savaşın kendinden ziyade cephe gerisinde yaşananları aktarması da onu dönemin diğer yazarlarından ayıran önemli bir özelliği olmuştur. Bunda kuşkusuz onun söz konusu dönemi cephe gerisinde geçirmesi ile birlikte özellikle asker mektuplarını okumak veya yazmak için köylü kadınlar ya da yaşlılar tarafından sıklıkla çağrılması etkili olmuştur. Bu mektuplar onun anlatıları için önemli bir kaynaklık etmiştir. Üniversiteye giriş ve askere alınma süreci, ardından yaşadığı öğretmenlik hayatı ise *Frontoviklar*'ın başkahramanı Ruşad'ın hayatı ile birebir örtüşmektedir. Mehdiyev, bir nevi doğrudan kendi hayatını anlatısına kaynak olarak almıştır. Ancak Möhemmet Mehdiyev'in Sovyetler Birliği'nin dağıldığı yıllarda yaptığı açıklamalara bakıldığında, yazarın bu eserinde anlatmak istediği düşünceyi, devrin şartlarından dolayı tam olarak veremediği anlaşılmaktadır. Yazar, Reşit Fethérahmanov'un 1991 yılında eserleri ve yazım süreci üzerine kendisi ile yaptığı mülakatta, eserlerindeki kahramanları ve konuyu neyin harekete geçirdiği üzerine gelen soruya *Frontoviklar*'dan örnekler vererek şöyle cevap verir:

"İlk olarak fikir doğar. Bir düşünce aktarılmak istenir. Örneğin, 'Frontoviklar' adlı eserde hangi düşünce aktarıldı? Genç yiğitler, samimiyetle inanarak vatani kurtaracağız diye savaşıp dönerler. Ve biz Almanya'yı yendik, yaşam güzelleşecek, diye inanarak cephe gerisinde de frontovikler gibi mücadeleye girişirler. Yaşam ise güzelleşmez. Yiğitler çok geçmeden boyun eğmeye mecbur olurlar. Onlardaki safluk bitmeye başlar. Ben bu fikri vermeyi dilemiştim. Bu düşünceyi tam olarak veremedim. Romandaki o yiğitlerim (Roman karakterleri Ruşad ve Gata'dan söz edilmektedir. F. E.) daima vatansever ve iyi yürekli olarak kalırlar, ikisi de pes

etmez, iki yiğit de. O vakit ben düşüncemi tam olarak verememişim. Eğer bugün yazsam (mülakat 1991 yılında) ben onların biraz hayal kırıklığına düştüğünü gösterirdim. Çünkü frontovikler aldatıldılar. Onlar düşmanı yenip geldikten sonra işe tutununca gördüler ki birtakım insanlar savaşa gitmeyip orada kalmışlar, türlü dalavereler yaparak zenginleşmişler. Frontovikler ise savaştan yalnızca üstlerinde getirdikleri bir asker kaputu ile döndüler. Hayatı düzene sokamadıklarını işe tutununca gördüler. Bu sebeple nişan-madalya kundaklarını çıkarıp atarak kendileri de düzenlerini kurmaya giriştiler ve pek çoğu o Vatan Savaşı devrindeki düşüncelerini kaybettiler. Ben bunları vermek istemişim, bunu tam olarak aktarmak mümkün olmadı o vakitler.” (Fethérahmanov, 1996: 157).

Yazarın bu açıklamaları doğrudan onun anlatısının kaynağını ve eserinde ele aldığı dünya görüşü ile kendi dünya görüşü arasındaki bağlantıyı göstermektedir. Ayrıca bu açıklamalar, eserlerini yazdığı dönem koşullarının, düşüncelerini açıkça ortaya koymasını engellediğine dair bir itiraf niteliğindedir.

iii. Simgesel Çözümleme

Yetmişli yıllardan itibaren Tatar edebiyatındaki düzyazı ürünlerinde o ana dek şişirilip idealleştirilerek sunulan sosyalist toplumun gerçek yüzü *ezop dili* ile eleştirilmeye başlanır. Yazarlar tarafından Sovyet sistemine eleştirel bir analiz yapma eğilimi ortaya konulur. Yazarların dünyaya bakışını değiştiren bu yenilikler, ilerleyen yıllarda daha açık dile getirilecek olsa da erken dönemlerinde farklı imgeler aracılığıyla sunulur (Galiullin ve Yarullina, 2007: 730-733; Şemsutova, 2010: 7-15). Bu anlamda Möhemmet Mehdiyev’in eserleri dönemin diğer eserleri arasında kendine has özellikler ile bir adım daha öne çıkar. Yazar, sosyalist realizm diye adlandırılan metottan ve onun dayattıklarından, neredeyse protesto seviyesinde, dışarıda durmaya çalışır (Şemsutova, 2010: 80). Bu bağlamda eserini yalnızca bir konu temelinde kurgulayarak onunla devam etmez.

Mehdiyev’in eserlerinin büyük çoğunluğunda baştan sona uzayıp giden bir konu çizgisi yoktur. Olaylar dahi birbiri ardına, kronolojik bir şekilde verilmez. Bir konudan diğerine rahatlıkla atlanır. Sonuçta ise yazarın eserlerinde konu, geleneksel rolünü ortadan kaldırır. Onun görevini ise bölümlerin leitmotifleri yerine getirir, anlatı parçalı şekilde ilerler. Bölümleri ise sırasıyla; çağrışımsal anlar, bölüm sonunda verilen düşünceler ve de yazarın kendi üslubu birbirine bağlar (Şemsutova, 2010: 80). Bu durum ise yapısal olarak farklı anlatım teknikleri ile birlikte içerikte farklı imgelerin desteğiyle sağlanır.

Romanın kronolojisinin bozulduğu anlar, anlatıcının araya girerek sanki bir kaseti ileri veya geri sarıyormuşçasına yaptığı özetlemeler ile geriye dönüşlerdir. Mehdiyev, Ruşad’ın hayatını, belirli dönüm noktalarını esas alarak farklı kategorilerde değerlendirir. Karakterinin köyde geçen çocukluk evresi onun hayatının ilk dönemini ifade ederken askere alınmasıyla başlayan süreç ise “*Bundan sonra, Ruşad için tamamıyla yeni, ikinci bir hayat başladı. Tarih hızla ilerledi, ömründen günler, aylar hızla geçti, kırkbeş yılının dokuz nisanında tamamlanan meşhur Königsberg operasyonuna kadar günler su gibi akıp geçti.*” (Mehdiyev, 1988: 15) cümleleriyle özetleme tekniğinin de yardımıyla onun ikinci dönemi/hayatu şeklinde verilir. Eserin ilerleyen sayfalarında anlatıcı, “*Artık yıllar geçti, dünyaya bakışlar değişti.*” diyerek bir kez daha özetleme tekniğine başvurur ve karakterinin savaştan sonraki hayatının ise ayrı bir dönemi içerdiğini vurgular.

Ruşad’ın hayatını üç ayrı dönemde ele alan yazar, iletmiş mesajlar ile aslında karakteri üzerinden kapalı bir şekilde siyasal ve sosyal yapının da değiştiğini bildirir. “Artık yılların geçip

dünyaya bakışın değiştiği” savaş sonrasındaki dönemde Ruşad bir öğretmen olacaktır. Ruşad’ın daha önce anne babasının da öğretmenlik yapmış olduğu okuldaki ilk iş gününden önceki gece gördüğü rüya ilginçtir. Romanda açıkça bahsedilmeyen ama “karşı tarafta” olduğu iddiasıyla öldürüldüğü anlaşılan babasını gördüğü bu rüyada Ruşad, gemisinin içerisinde boğulmak üzereyken babasıyla konuşur. *Su ve Düşler* adlı kitabında su imgesini çeşitli yönleriyle inceleyen Gaston Bachelard’ın suyun vurguladığı niteliklerinden biri de dişi ve ana olmasıdır. Ayrıca sudaki ölümü de Jung’un görüşleriyle destekleyerek anneye dönüş olarak yorumlar. “*Sularda ölüm bu hayal için ölümlerin en anacı olacaktır. İnsanın arzusu, der başka bir yerde Jung, ölümün karanlık sularının yaşamın sularına dönüşmesidir, ölüm ve onun soğuk bağrının ana kucağı olmasıdır, tıpkı güneşi yutan denizin, ta derinliklerinde onu yeniden doğurması gibi...*” (2006: 49). Rüya bu açıdan yorumladığımızda anne ve babanın geçmişi/gençliğini simgeleyen okula geri dönüşün Ruşad’ın bilinçaltı üzerinden yazar nezdinde ölüm sonrası bir yeniden doğuşa tekabül ettiği gözükmektedir.

Ruşad, okuldaki yeni görevine başlamak için, yani hayatındaki yeni döneme girerken önce bir ormandan geçer. Bu sırada ağaç metaforu üzerinden öğretmenler anlatılır. Bununla birlikte ise Tatar milletinin geçmişine doğru gidilerek tarihte yaşadığı sıkıntılar gerçek tarihsel olaylarla birlikte eleştirel bir şekilde dile getirilir:

“Yaşlı meşeler usulca uğulduyorlar. Rüzgâr meşe uçlarına dokunuyor anlaşılan. Meşe, bir tarihçidir. Meşe, ormanın tarih öğretmenidir. İhlamur ağacı, kayın, üvez; bunlar müzik, edebiyat, resim öğretmenleri. Peki, akağaç? Bilemezsin. Muhtemelen fizikçidir. Sert, somut. Belki de matematikçidir? Nettir, duygularla hesaplaşmaz. İşte bu yüzden onun tohumları kış günü uçar. Yani onun kendi vakti var. Kış soğukları ise acımasızdır, tohumların donar. Meşe, bir tarihçi; bu tartışmasız. İşte yaşlı meşeler açık göğe uğuldayarak bir şeyler anlatıyor. Anlatın ağaçlar, anlatın! Bu yörenin halkı ızdırıplı savaş yıllarında neler gördü? Halkın ahları vahları nerelere gömüldü? Sizin diplerinizde yığılıp durmakta olan palamutlarınızı kimler topladı? Kimler acımasız kış günlerinde meşe palamutlarını yiyerek açlık ölümünü yendi? Aslında, siz yalnızca savaş zamanını değil, devrim yıllarını da anlatabilirsiniz. Siz, belki, 1861 yılındaki reform sırasında da aynı bu şekilde uğulduyordunuz ha? Elbette, o zamanlar siz gençsinizdir... Lakin insanda gençlik pek kısa ömürlü oluyor. Kaybetmek ise çok hızlı. Anlatın...” (Mehdiyev, 1988: 19).

Anlatıcının kullandığı metafor ile ağaçlara seslenerek sorduğu sorular aslında bir milletin tamamına yöneltilerek geçmiş sorgulanmaktadır. Meşe ağacının bir tarihçi olarak nitelenmesi ve bu tarihî olayları anlatması ise boşuna değildir. Zira Ruşad da bir tarih öğretmeni olarak görevlendirilmiştir.

Sonuç

Tatar edebiyatının önemli nesir yazarlarından Möhemmet Mehdiyev’in ilk romanı olan *Frontoviklar*, Lucien Goldmann’ın “Oluşumsal Yapısalcı” inceleme yöntemiyle çözümlendiğinde; romanın iç bütünlüğünü sağlayan bakış açısı, anlatım teknikleri, zaman, mekân ve kişiler gibi yapısal özelliklerinin metnin dünya görüşünü yansıtmada başarıyla seçilip kullanıldıkları görülmüştür.

Romanda, Sovyetler Birliği döneminde; II. Dünya Savaşı öncesi, savaş sırası ve sonrası Tataristan’a ait farklı panoramalar sunulurken cepheden dönen askerlerin öğretmenlik tecrübeleri ve bu süreçte başlarından geçenler anlatılır. Dönemin savaş ve savaş dışına dair gündelik hayatlarının anlatılması nedeniyle romanda toplumsal yapıya dair unsurlar yoğun

olarak bulunur. *Frontoviklar*'da anlatının kaynağını tarihî gerçekler ile birlikte büyük oranda yazarın kendi hayat hikâyesinin oluşturduğu görülür. Romanda aktarılan kurmaca dünyada yer alan olayların, yazarın hayatına dair unsurlar ile birlikte gerçek tarihî olaylar ile de birebir örtüştüğü kendini gösterir. Bu durum eserin yapısı ile onun içinde geliştiği toplumsal yapı arasında anlamlı bir bütünlük olduğunu ortaya koyar. Ancak bu bütünlük romanın taşıdığı dünya görüşünün o dönem egemen olan ideolojinin dünya görüşünü yansıttığı anlamına gelmez.

Dönemin dayattığı konuların dışına çıktığı için resmî organlar tarafından çeşitli engellemelere maruz kaldığı bilinen yazarın, baskıcı egemen ideolojiye karşı kendi dünya görüşünü romanında yansıttığı açıkça görülür. *Frontoviklar*'ın, yayımlandığı ilk yıllarda Tataristan'da geniş halk kitleleri tarafından kabul görmesi ve ilgiyle okunması, aslında yazarın dünya görüşünün, egemen ideolojinin aksine halkın gerçek dünya görüşünü yansıttığı şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan ise bu durum sanatın toplumu etkileme işlevi açısından ayrıca kayda değerdir. *Frontoviklar* romanı örneğinde; Lucien Goldmann'ın ortaya koyduğu yöntemin, geçmişte farklı bir milletin egemenliği altında yaşarken edebî anlamda ideolojik dayatma ve kısıtlamalara maruz kalan milletlerin edebiyatlarına uygulanmak için oldukça uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Türk dünyasında özellikle Sovyetler devrinde verilen edebî eserlerin, oluşumsal yapısalcı inceleme yöntemi ile postkolonyal teorinin geliştirilmesi sonucu ortaya koyulacak yeni bir yöntemle çözümlenmesinin, eserlerin daha iyi anlaşılmasına ve edebiyat sosyolojisi çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Sedat (2011), *Elçin – Edebiyat Sosyolojisi Açısından Romanları*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Ahunov, Garif (2004), “Avıl Peygamberé”. *Möhemmet Mehdiyev: Yazuvçı Turında Zamandaşları*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, s. 9-11.
- Aktaş, Şerif (1991), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Şerif (2013), *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Bachelard, Gaston (2006), *Su ve Düşler* (çev. Olcay Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beşirova-Mehdiyeva, Liliya (2004), “Altın kanat irém bar idé...” *Möhemmet Mehdiyev: Yazuvçı Turında Zamandaşları*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı, s. 32-35.
- Davutov, R. ve Rahmani, R. (Tüzüvçeleré). (2009). *Ediplerébéz 1-2*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Ekici, Fatih (2015), *Tatar Yazar Möhemmet Mehdiyev ve “Frontoviklar” Adlı Romanı (İnceleme – Metin)*. Ankara: Gazi Üniversitesi: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Fethérahmanov, Reşit (1996), “Türmiştän Kilgen Geroylar”. *Kazan Utları*, No: 10, Kazan, s. 149-158.
- Feyzullina, D.İ. (Tüzüvçé) (2011), *Tatarstan Yazuvçuları – Edebi Premiya Laureatları = Pisateli Tatarstana – Laureatı Literaturnıh Premiy*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Foucault, Michel (2005), “Başka Mekânlara Dair”, *Özne ve İktidar* (çev. Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Galiullin, T. ve Yarullina, R. (2007), “Tatar Türkleri Edebiyatı”. *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C. 9, s. 676-736.
- Gögebakan, Turgut (2004), *Tarihsel Roman Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Goldmann, Lucien (2005), *Roman Sosyolojisi* (çev. Ayberk Erkay). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Hesenova, Gevher (Redaktör) (2004), *Möhemmet Mehdiyev: Yazuvçı Turında Zamandaşları*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- İmamov, Vahit (2010), “Sin citmiséñ, ih, Möhemmet abıy!” *Meydan Çallı*, S. 12 (Aralık), Çallı, s. 44-51.

- Mayrl, William (1978), "Genetic Structuralism and The Analysis of Social Consciousness", *Theory and Society*, 5, 19–44.
- Mehdiyev, Möhemmet (1988), *Frontoviklar* (ikinci baskı). Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Şemsutova, A. (2010), *Hezîrgi Tatar Edebiyatında Yañarış*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Tiken, Servet (2009), "Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Adlı Romanına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (1): 43-56.
- Tilbe, A. ve Tilbe, F. (2015), "Reşat Enis Aygen'in Afrodit Buhurdanında Bir Kadın Adlı Romanında Çalışma İlişkileri: Yazın Toplumbilimsel Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme", *Humanitas*, 5, 187-216.
- Yarullina Yıldırım, Ramilya (2016), "Tatar Romanlarında Toplumsal Değişimlerin Yansıması", *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Bildiriler Kitabı (2. Cilt)*, s. 25-32.
- Yazıcı, Nermin (2009), *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hikâyelerinde Anlatıcı ve Kahramanlar*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Zaripova-Çetin, Çulpan (2006), "Tatar Edebiyatının Gelişimi". *Akademik Bakış Dergisi*, S. 9, s. 138-151.

Extended Abstract

Authors reflect the society they are a part of, consciously or unconsciously, in their works. In this context, according to most theorists and critics; In order to explain the work of art completely and as a whole, it is necessary to consider its social aspects. An examination carried out in this way will provide a better understanding of it. Therefore, it would be useful to examine the literary works of the Tatars who have been living under Russian domination since the invasion of the Kazan in 1552.

Tatar literature has been largely influenced by social, cultural, political and economic developments in Russia. Novels as a genre have an important place in order to understand and explain the development and transformation of these effects in Tatar society. In this study, it is aimed to analyze the first novel called *Frontoviklar*, which was first published in serialized in *Kazan Utları* magazine in 1972, of Möhemmet Mehdiyev, one of the important writers of the twentieth century Tatar novel. The analysis will be with Lucien Goldmann's method called "Genetic Structuralism".

Goldmann's method of analysis examines the text in two separate stages, "understanding" and "explanation", in order to get to the worldview of the work. At the stage of understanding, which reveals the structuralist aspect of the method; The internal structure of the text is examined with topics such as perspective, narrative techniques, the basic elements of the narrative that includes time-space-persons, and the social structure and relations consisting of different levels. In the commentary phase, the consistency of the worldview revealed in the work is determined under the titles that include the social dimension such as the author's life and period, the source of the narrative, and the symbolic analysis.

Möhemmet Mehdiyev, who began his literary work as a literary historian and critic, is one of the important names of the 20th century Tatar prose. It is quite effective that Mehdiyev's works are out of the context of socialist realism in finding a very large place among Tatar readers. One of these works is his first novel called *Frontoviklar*. The novel, which was written during the Soviet Union period successfully addresses life in the Tatar villages, education system, social and political distortions through stories of Tatar veterans who were assigned to teaching after the World War II.

Frontoviklar is written by the author in 1971. However, the printing process was somewhat difficult. The author is blocked by official organs because he goes beyond the subjects imposed by the period. The novel was published after a number of events in the 1st-4th of the *Kazan Utları* magazine in 1972. However, various changes are made by the editorial board in the original of the work. Some sections have to be removed. Despite all this, the work reaches a wide audience. The first edition was published as a separate book in 1973. The second edition was published in 1988.

The subject of the novel is the village intellectual class, school life, and the teaching adventures of war veterans who returned from the war in the first years after the Second World War. *Frontoviklar*, a historical novel, carries the traces of the village realism that started to rise when it was written, while giving important clues about the post-war village life, it also carries the characteristics of an autobiographical novel. The novel takes its name from the word "frontovik", which is a Russian word. This word means "who was at the front, a veteran of the war, etc."

The narrator of the novel *Frontoviklar* is a heterodiegetic (non-character) narrator in terms of the situation of participation in the story. Mehdiyev has chosen the heterodiegetic narrator type in his novel and it is seen that he prefers the “third person omniscient point of view” in accordance with this type of narrator. It seems that the narrator often uses techniques such as internal dialogue, internal analysis, internal monologue and stream of consciousness. Thus, the narrator not only satisfies the reader's curiosity, but also shows that he uses the "omniscient perspective" bestowed on him to the fullest.

The time in the novel started from the second half of 1945 (probably in December) and continued until 26 June 1950. But this time has been extended by flashbacks and taken back to Rushad's childhood. The main places in the novel are Akbalık village, where Rushad was appointed as a teacher after the Second World War, and the city of Kazan. In the novel, the protagonist Rushad has a collection of characters in the center of which are his memories, travels and people with whom he interacts.

In the explanation stage, information about the author's life and period provides significant data for analyzing the text. In fact, these data also constitute the necessary material to determine the source of the narrative. In the formation of a writer's literary personality, the period in which he lived, his environment and people, as well as his own life, occupy an important place. All the experiences of Mehdiyev from the moment he was born have affected his works as well as his literary personality.